

THĂM SƯU TẬP PHÁP LAM HUẾ CỦA LOAN DE FONTBRUNE Ở PARIS

Trần Nguyễn Thiều Anh*

Loan de Fontbrune là người Pháp gốc Việt, một nhà sưu tập tranh có tiếng ở Paris. Theo gia đình sang định cư ở Pháp từ năm 1979, người phụ nữ từng đoạt danh hiệu “Hoa khôi người Việt tại Tây Âu” này đã theo học Ngành Lịch sử Nghệ thuật và Khảo cổ tại Trường Đại học Nghệ thuật Louvre. Chị cũng theo học ở Viện Nghệ thuật và Khảo cổ Michelet và theo học tiếng Hoa và tiếng Nhật tại Học viện Quốc gia về Ngôn ngữ và Văn minh phương Đông ở Paris. Sau khi tốt nghiệp, nhờ thông thạo tiếng Pháp, tiếng Anh, tiếng Việt, tiếng Hoa, tiếng Nhật, tiếng Tây Ban Nha và tiếng Đức, Loan de Fontbrune được tuyển dụng vào làm việc tại Phòng Trung Hoa và Đông Nam Á của Bảo tàng Guimet.

Năm 1996, sau khi “sếp” của chị là ông Albert Le Bonheur, chuyên gia đặc trách về văn hóa và mỹ thuật Champa và Khmer qua đời thì Loan de Fontbrune rời Bảo tàng Guimet để trở thành một nhà sưu tầm và nghiên cứu độc lập.

Sưu tầm tranh là niềm đam mê số một của Loan de Fontbrune trong suốt mấy chục năm qua, đặc biệt là tranh của các họa sĩ từng học ở Trường Mỹ thuật Đông Dương trước đây sáng tác. Trong sưu tập tranh của Loan de Fontbrune có tác phẩm của các danh họa Việt Nam như Nguyễn Phan Chánh, Nguyễn Gia Trí, Tô Ngọc Vân, Lê Phổ, Tạ Tỵ, Lương Xuân Nhị... trong đó có những bức được xếp vào hàng tuyệt phẩm như bức *Lên đồng* của Nguyễn Phan Chánh hay bức *Thầy trò* của Phạm Hậu... Ngoài tranh cổ, Loan de Fontbrune còn dành sự đam mê cho cổ ngoạn xứ Huế như: trang phục cung đình triều Nguyễn, đồ sứ ký kiểu và đặc biệt là pháp lam Huế.

Tôi gặp Loan de Fontbrune lần đầu tiên vào năm 1995, khi chị đến Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế để nghiên cứu về *bleus de Hué* (đồ sứ ký kiểu), đề tài mà tôi đang theo đuổi lúc đó và giữ một tình bạn từ đó đến nay. Tháng 10/2013, biết tôi đang có mặt ở Paris, Loan de Fontbrune mời tôi đến thăm nhà, nhân tiện thăm sưu tập cổ vật Huế của chị. Chị mời tôi qua điện thoại: “*Nếu rảnh, xin mời anh ghé xem mấy món đồ Huế trong cái bảo tàng mini ở nhà tôi*”.

Không như lời giới thiệu khiêm tốn của Loan de Fontbrune, thực sự chị đang sở hữu một sưu tập cổ vật Huế đồ sộ, đủ cả đồ vàng bạc, đồ dệt, đồ gốm sứ, ngọc ngà... Nhưng ấn tượng nhất đối với tôi là sưu tập pháp lam Huế.

(*) Đà Nẵng.

Tôi đã từng xem nhiều sưu tập pháp lam Huế của các nhà sưu tập ở Sài Gòn, Hải Phòng, Đức, Pháp... nhưng phải công nhận rằng sưu tập pháp lam của Loan de Fontbrune xứng đáng xếp vào hàng thượng hạng. Về số lượng, sưu tập pháp lam của Loan de Fontbrune “kém cạnh” hơn sưu tập của nhà nghiên cứu Trần Đình Sơn ở Sài Gòn, nhưng tất cả những món pháp lam trong sưu tập của chị đều là “hàng độc”. Đó là vì tất cả những món pháp lam trong sưu tập này đều có ghi niên hiệu của các vua triều Nguyễn như: *Minh Mạng, Minh Mạng niên chế, Minh Mạng niên tạo, Thiệu Trị niên chế, Thiệu Trị niên tạo, Tự Đức niên chế, Tự Đức niên tạo...*

Trong giới sưu tầm đồ xưa, những món đồ có ghi niên hiệu rõ ràng luôn được xếp ở “chiếu trên”. Nhiều nhà sưu tầm pháp lam ở Việt Nam chỉ mong có được một vài món pháp lam có ghi niên hiệu các vua triều Nguyễn là đã mãn nguyện, vì số pháp lam Huế có ghi niên hiệu của vua không nhiều. Vậy mà Loan de Fontbrune sở hữu trên 30 món như vậy.

Giá trị thứ hai của sưu tập này chính là độ quý hiếm của các món pháp lam. Những món pháp lam Huế trong sưu tập của Loan de Fontbrune đều thuộc vào hàng quý hiếm bậc nhất vì nhiều lẽ: đa phần là đồ ngự dụng, có kiểu dáng độc đáo và đề tài trang trí đặc sắc. Đây lại là những món đồ toàn bích, không tí vết và nhiều hiện vật có kích thước rất lớn, có những món có đường kính 38cm, cao 53cm, khiến cho tôi, vốn là một người đã có gần 20 năm tiếp cận với pháp lam Huế, cũng bất ngờ bởi kích thước, độ quý hiếm và sự hoàn hảo của những món pháp lam trong sưu tập của Loan de Fontbrune.

Giá trị thứ ba của sưu tập pháp lam này chính là sự phong phú về chủng loại. Trong sưu tập này có đầy đủ *dĩa lớn, đĩa bé, độc bình, quán tẩy, hộp bút, ấm trà, chén uống trà, chậu chưng cây cảnh...* với nhiều kiểu dáng rất lạ mắt và chủ đề trang trí độc đáo, mang đậm dấu ấn mỹ thuật thời Nguyễn. Nhiều nhà sưu tập thường cho rằng pháp lam Huế thời Nguyễn kém xa so với pháp lam Trung Hoa đương thời. Tôi cũng từng đánh giá tương tự, nhưng khi xem sưu tập pháp lam của Loan de Fontbrune thì tôi xin rút lại đánh giá này. Bởi lẽ, so với dòng *Cảnh Thái lam* của Trung Quốc và dòng *shipouyaki* của Nhật Bản thì pháp lam Huế không sánh bằng, nhưng so với dòng *họa pháp lam* của Trung Quốc thì *họa pháp lam* của Huế không hề kém mà còn vượt trội rất nhiều. Đa phần các món *họa pháp lam* của Trung Quốc đều có kích thước nhỏ, chủ đề trang trí chủ yếu là các đề tài phong cảnh và thảo mộc, màu sắc chủ yếu là vàng, đỏ, xanh, trắng và lục nhạt. Trong khi đó, pháp lam Huế tuy bắt nguồn từ kỹ thuật *họa pháp lam* của Trung Quốc nhưng phần lớn là đồ ngự dụng nên kỹ thuật chế tác rất tinh xảo, chủ đề trang trí không chỉ giới hạn trong các đề tài thảo mộc và phong cảnh mà mở rộng sang các đề tài rồng, phượng, lân, chữ Thọ... với những biến thể rất phong phú, đặc sắc và màu sắc thì biến hóa khôn lường với hơn chục tông màu khác nhau, trong đó có màu

tím thâm và màu xanh chàm là hai gam màu riêng của pháp lam Huế. Sưu tập pháp lam của Loan de Fontbrune hội đủ tất cả những chủng loại, đề tài và màu sắc điển hình nhất của pháp lam Huế.

“Chị mất bao lâu để có được sưu tập này”. Tôi hỏi Loan de Fontbrune. Chị cho biết: *“Gần 20 chục năm, mà phải lang thang khắp nơi, dòm ngó nhiều sưu tập tư nhân, tham dự nhiều cuộc đấu giá cổ vật và phải ‘tranh giành’ với nhiều người mới mua được. Nhất là những món đồ quý”*.

Tôi hỏi thêm: *“Chị có ý định đưa sưu tập đồ pháp lam nói riêng, đồ cổ Việt Nam nói chung về trưng bày ở Việt Nam cho dân mình xem không?”*. *“Để xem xem”*. Loan de Fontbrune ý nhị trả lời.

Chia tay Loan de Fontbrune, tôi mong ước có một ngày sưu tập pháp lam của chị sẽ cùng với các sưu tập pháp lam của Bảo tàng Cổ vật Cung đình Huế, của các nhà sưu tầm: Trần Đình Sơn (Sài Gòn), Hoàng Thanh Trung (Hải Phòng)... làm nên một cuộc triển lãm quy mô về pháp lam Huế ngay trên mảnh đất Cố đô, trong một kỳ Festival Huế nào đó.

Lúc ấy thiên hạ hẳn sẽ hết sức ngạc nhiên về một loại hình cổ vật có tên là *pháp lam Huế*.

T.N.T.A.

TÓM TẮT

Loan de Fontbrune là người Pháp gốc Việt, một nhà sưu tập tranh có tiếng ở Paris. Ngoài tranh cổ, Loan de Fontbrune còn dành sự đam mê cho cổ ngoạn xứ Huế như: trang phục cung đình triều Nguyễn, đồ sứ ký kiểu và đặc biệt là pháp lam Huế.

Theo tác giả bài viết, tất cả những món pháp lam Huế trong sưu tập của Loan de Fontbrune đều thuộc vào hàng quý hiếm bậc nhất và có ghi niên hiệu của các vua triều Nguyễn như: Minh Mạng, Minh Mạng niên chế, Minh Mạng niên tạo, Thiệu Trị niên chế, Thiệu Trị niên tạo, Tự Đức niên chế, Tự Đức niên tạo... Phần lớn trong bộ sưu tập là đồ ngự dụng, đề tài trang trí đặc sắc với nhiều kiểu dáng rất lạ mắt và mang đậm dấu ấn mỹ thuật thời Nguyễn.

ABSTRACT

SEEING THE HUÉ ENAMELLED WARES COLLECTION BY LOAN DE FONTBRUNE IN PARIS

Loan de Fontbrune is a French, Vietnamese origin, a famous picture collector in Paris. In addition to ancient paintings, Loan de Fontbrune also devotes her passion for the antique contemplation of Huế region such as: royal attire of Nguyễn court, patterned porcelain and especially Huế Enamelled wares.

According to the author of the article, all the Huế Enamelled wares in Loan de Fontbrune's collection belong to the most precious and rare items and have the dates of the Nguyễn Dynasties such as Minh Mạng, Made during the of Minh Mạng, Established in the reign of Minh Mạng, Made during the of Thiệu Trị, Established in the reign of Thiệu Trị, Made during the of Tự Đức, Established in the reign of Tự Đức... Most of the collection is utensils, its unique decorative themes with many very strange designs and bold the Nguyễn art imprints.

PHỤ LỤC ẢNH

Hình 1a và 1b: Dĩa pháp lam vẽ “tứ long”. Hiệu đề *Minh Mạng*. Đkm: 38cm, cao: 4,7cm.

Hình 2a và 2b: Dĩa pháp lam vẽ hoa và chữ Thọ triện. Hiệu đề *Minh Mạng*. Đkm: 26,5cm, cao: 3,5cm.

Hình 3a và 3b: Dĩa pháp lam vẽ hoa lá và nhân vật. Hiệu đề *Minh Mạng*. Đkm: 34cm, cao: 3,4cm.

Hình 4a và 4b: Quán tẩy vẽ “lượng long triều nhật”. Hiệu đề *Tự Đức niên tạo*.
Đkm: 53cm, cao: 10,5cm.

Hình 5a và 5b: Bình hoa pháp lam “tứ long”. Hiệu đề *Minh Mạng*. Đkm: 15,7cm, cao: 36,2cm.

Hình 6a, 6b và 6c: Chén pháp lam vẽ “lượng long triều nhật”, có chân đế.
Hiệu đề *Thiệu Trị niên chế*. Đkm chén: 15,6cm, cao: 7cm; Đkm chân đế: 15cm, cao: 2,8cm.

Hình 7a và 7b: Hộp bút pháp lam vẽ hoa lá. Hiệu đề *Minh Mạng niên tạo*.
Dài: 14,5cm, rộng: 8cm, cao: 5cm; cả nắp cao: 7,5cm.

Hình 8a và 8b: Hộp bút pháp lam vẽ “long - lân”. Hiệu đề *Minh Mạng*.
Dài: 14cm, rộng: 8cm, cao: 5,8cm; cả nắp cao: 6,8cm.

Hình 9a và 9b: Hộp bút vẽ hoa lá, cổ đồ và “vân hóa long”.
Dài: 11cm, rộng: 6cm, cao: 5cm; Cả nắp cao: 7,5cm.

Hình 10: Bộ 4 chén và đĩa trà pháp lam vẽ trúc và hoa đào. Hiệu đề *Minh Mạng*.

Hình 11: Khay hình oval. Dài: 25,9cm, cao: 5cm.

Hình 12: Bộ 4 chén trà. Hiệu đề Minh Mạng. Đkm: 8,3cm, cao: 5cm.

Hình 13: Ấm trà vẽ “lưỡng long”. Hiệu đề *Thiệu Trị niên tạo*.
Đkm: 5cm, đk thân: 9, đk đáy: 5,8cm, cao: 11cm (cả nắp).

Hình 14a và 14b: Tách trà và đĩa lót tách vẽ “lưỡng long”.
Hiệu đề *Thiệu Trị niên tạo*. Đkm đĩa lót tách: 12cm, cao: 2cm; đkm tách: 9,2cm.